

JAKOB BALMES

**FILOSOFIE
BUDOUCNOSTI**

STARÁ ŘÍŠE NA MORAVĚ

L. P. MCMXLVI

FILOSOFIE BUDOUCNOSTI

Těší mne, milý příteli, že jste mi poskytl příležitost, pověděti vám svou myšlenku o tom, co nazýváte *filosofií budoucnosti*. Ač jste ji posuzoval tak, že i proti ní vypustil jste více než jeden šíp satirický, přece ze všeho patrně, že vás poněkud oslňuje, zvláště když mluví o osudech křesťanství. *Filosofie budoucnosti!* Šťastné spojení slov! Vskutku, nebylo možno lépe pojmenovati tuto temnotemnou vědu, která nic neřeší, nic neosvětluje, ale vše převrací a pustoší, a pak na všech-

ny otázky, na všechny těžkosti, na všechny záhady odpovídá tímto věšteckým slovem: *budoucnost!*

Třeba-li věřiti této filosofii, lidstvo vždy vězelo v bludu; i v této chvíli ještě v něm vězí: filosofie ta to ví; a přináší to světu jako zjevení, třeba-li souditi podle slavnostního a učitelského tonu, jímž to oznamuje. Ptejte se ji, kde jest pravda, kdy bude dopřáno člověku ji poznati; řekne vám vážně: *v budoucnosti*. Podle ní, jak patrně, všechna náboženství jsou shlukem bludů, jsou všechna dílem člověkovým, a tudíž vábidlem k svádění davů, předmětem posměchu pro moudré a zvláště pro představitele této ostrovtipné filosofie, ostatně samojediné mudrce, kteří zasluhují jména filosofů; a tak dodejte si jen odvahy a tažte se jich, kde jest to pravé nábo-

ženství a kdy že vlastně je lidstvo bude mít: *v budoucnosti*, odpoví vám bez rozmyšlení. Žádné filosofii se ještě nepodařilo rozřešiti velikou záhadu vesmíru, člověka, Boha; kdy vzejde šťastný den, v němž hádanka ta nebude již na zemi hádankou? *V budoucnosti*. Jest špatná organisace politická i sociální, musí býti od kořene změna; jest pravda, že se ještě neví, co by mělo vystřídati nynější stav věcí; a kdo nám to poví, kdo si vezme na bedra břímě tohoto úkolu? *Budoucnost*. Lid hrozně trpí, i v zemích vzdělaných: odstrašující bída, hlad a nahota, utrpení bez vyhlídek u ohromné spousty chudáků kontrastují děsným způsobem s luxusní okázalostí zbohatlíků, s blahobytem filosofů, učitelů a vykladatelů této filosofie; odkud přijde náprava a lék tak trapného stavu? *Z budoucnosti*.

Budoucnost pro dějiny, budoucnost pro náboženství, budoucnost pro literaturu, budoucnost pro vědu, budoucnost pro politiku, budoucnost pro společnost, budoucnost pro utrpení, budoucnost pro sebe samu, budoucnost pro přítomnost, budoucnost pro minulost, budoucnost pro všechno. Panacea (všeobecný lék) pro všechny nemoce morální a fyzické, uspokojení, dané všem žádostem, splnění všech nadějí, uskutečnění všech snů, jedním slovem zlatý věk, jehož skvělé záření zůstává skryto očím sprostého davu a ukazuje se jenom některým vzácným duchům, kteří mají výsadu čísti v božských literách historie budoucnosti! Hle, proč pozdravují tuto budoucnost s takovým nadšeným voláním, hle, proč jí spěchají tak dychtivě vstříc jako se dítě vrhá do náruče své něžné matky; hle,

proč přecházejí očima s tak opovržlivým úsměvem po tomto soudobém světě, kterému se jaksi *nechce je pochopiti*: s radostí by přijali za svůj mlčenlivý a samotářský život starých Pythagorejců, utekli by do pouští jako egyptští anachoreti, kdyby jejich přítomnost mezi lidmi nebyla tak nezbytna, aby vydali svědectví pravdě, kdyby se jen mohli uvolnit od *poslání*, jež přijali! Jací to nešťastníci! Jaké to neblahé oběti doby bez ducha a bez srdce! Není jim dovoleno dáti jejich duchu všechen vzlet a rozmach jejich *prorocké inspirace*, jejich hrud' nemůže se dosti rozšířiti ani podle chuti oddati se svým *humanitním zápalům*; tak jak jsou zanýtováni do tohoto železného věku, musejí se omeziti jen na to, že prodřepí svůj život v nádherných palácích, na místech pohodlných a štědře honorova-

ných! Ještě že mají ty platy! S těchto nynějších míst aspoň že začínají řídit osudy společnosti, ale co je to v porovnání s tím, po čem touží jejich láskyplná srdce, o čem sní jejich mysl? Zatím jim nezbývá, než aby se potěšovali, jak mohou, ze svých hrubých prací a svých nekonečných prázdných chvil, jež by dovedli naplnit něčím onačnejším, kdyby jim to přítomnost dovolila. Teď mohou jen upírat pohledy do budoucnosti a recitovati si s toužebností známé verše Mantuanské labutě: *Již věk poslední Kumejské věštby*) dochází; velký řad století opětně z počátku počíná.*

---

*) Sibylla, jež sídlila v dolní Itálii ve sluzi u Kum, věštila, že po uplynutí desíti velkých věků, z nichž první byl věk zlatý za vlády Saturnovy, tento zlatý věk opět se vrátí. Je to z Vergilovy IV. Eklogy.

*Zajde i had plazivý, zajdou i jedem klamající
rostliny; asyrská bude kol rozkvétati růže.*

*Počne klasem hebkým osení žloutnouti
znenáhla
a z divokého trniště vidět bude hrozny
brunatné
a z dubu pak pevného se med bude prýštiti
rosný.*

. v zemi každé všecko poroste.

*Nesnese víc rýčů naše půda ni žabky
vinohrad;
z jařma také statní vypráhnou býky oráči;
rozličnými potom vlna přestane barvami šálit,
nýbrž sám po trávě beran v líbezně se rdící
červec aneb v šafrán žlutavý bude rouno
měnívat,*

od sebe červec sám oblekne beránky na

pastvě.

Tak děly k svým vřetenům: »Takové věky

plyňte nadále«

v souhlasu s nezvratnou losu vůlí svorně

Sudičky.

Jen ať vás nenapadne tázati se jich, jak odkryli tyto divy, jak jim byla taková tajemstva zjevena; zvláště pak od nich nežádejte, aby dokázali, co s takovou jistotou tvrdí, neopovažte se zkrátka vymáhati od nich argumentů na podepření těchto jejich nadějí. Odpovědí vám, že věci ty se spíše *tuší* nežli je možno vysvětliti je; mají do sebe mnoho poetického a větrného; jsou to zatím jen předtuchy, zahalené do symbolických figur. A kdo se tím nespokojí, nezasluhuje titulu filosofa; plamen genia nikdy se nedotkl jeho čela, tvůrčí dech

nikdy nepozdvihl jeho hrudi. Kdo by ostatně nezpozoroval přechodná znamení této předivné přeměny? Ovšem, není dáno každému, aby ji s jistotou a jasností předvídal, což mohou jenom někteří vyvolení duchové; ale nikdo nebude popírati, že se nevyskytují na všech stranách neomylné příznaky příští obnovy, vesměrné vesny.

*Přístup ke vznešené — doba již na blízku je
— slávě,
vzácné plémě bohů, veliký Jova krále
doroste!*

*Pohleď, jak vesmír v klenuté své tíze se hýbe,
veškery země i spousty moří, výsosti nebeské;
pohleď, jak z příštího plesá věku všechno
radostí.*

Třeba přiznati, že to, čo nám doporučí péče těchto našich filosofů, není složité; ba

jejich metoda má nadto nesmírnou výhodu tím, že jest velmi pohodlná. Jen nízcí lidé se zařizují pro přítomnost; podstatné je to, abychom všechno složili na účet budoucnosti: je to dlužník, který nepotřebuje ručení. Sokrates se svým bolehlavem, Diogenes se svým sudem, Heraklites se svým pláčem, Demokritos se svým smíchem, ti všichni neznali prvního slova filosofie. Posmívati se minulosti, týti z přítomnosti, obluzovati lidi slibováním skvělé budoucnosti, taková jest nejúplnější formule, již se nestydí vynášeti tito řešitelé všelikých záhad, tito kluzcí okouni, kteří se sami umějí vysmeknout ze všech obtíží doby. A což jestli budoucnost neuskuteční těchto krásných prorocství, řeknou někteří bázlivi duchové? Moderní proroci odpoví, že jsme věru ubožáci, když se trudíme tím, co musí

přijíti. Lhůta ta jest dosti pružná; v budoucnosti jest velký prostor, a aby se nic nepopsulo, stačí jen ponechati ji neomezenou; a stane-li se, že určí nějakou lhůtu do budoucna přesněji, jest vždy dosti času odkázati se na průtahy této budoucnosti, a v každém případě nesmíme zapomenouti na tento moudrý návod básníkův:

*Dříve, než se to stane,
král, osel nebo já zemřeme.*

*Měl pravdu. Jest čirým bláznovstvím
počítati na deset let života.*

Když jsme svedli filosofii budoucnosti na jejich pravou hodnotu, zbývá upříti pozornost na shluk děsivých záhad, jež strašnou tíhou naléhají na společnost, povážiti *nutan-tem pondere mundum*; třeba viděti, do jaké míry filosofové našich dnů jsou oprávněni

mluviti nám o velkých přeměnách, jež se mají díti v pokoleních budoucích. Samo sebou se rozumí, že v myšlení většiny z nich nemají předpovídané změny nastati pod vlivem náboženství; že naopak náboženství, podle nich, co nevidět zhasne a že jednou z hlavních podmínek sociální obnovy jest, aby náboženství nahrazeno bylo filosofií. Z toho vidíme, jak v mínění jistých lidí pozitivní náboženstva a křesťanství zvláště nejsou nic jiného než jakýmsi spontanním výplodem idejí davů, kteréžto ideje se zplozují a vtělují, jakmile dozrají v exaltované nebo i hallucinovaná obraznosti z jeho vlastní nauky (Jouffroy *Leçon sur la destinée humaine*).

Z čehož následuje, že se udělá nesmírný krok na dráze sociálního pokroku, když davy budou dosti osvíceny, aby patřily na pravdu

v cele ryzosti její podstaty, tvaří v tvar, bez pomoci tajemství a symbolů, jež ji teď představují inteligencím slabým a obmezeným. Myslím, že netřeba, abych dodával, že naprosto nepřipouštím definice Jouffroy-ovy, a že tudíž nemohl bych přijmouti dedukce, jež on z nich vyvozuje. Nevěřím, že davy, a tímto slovem rozumím celou lidskou společnost, mohly by kdy býti dobře řízeny bez vlivu náboženství; následkem toho zdá se mi též nemožno, aby se filosofii podařilo naplniti prázdno, jež by způsobilo náboženství svým zánikem, že jest pošetilé pohlížeti na ně jako na spontanní výplod idejí davů.

V tomto věku filosoficko-historické analýsy měli by nám už jednou předložiti filosofii, a bylo by to jistě cosi velmi zajímavého, dostáčující látkou k důkazu, že křesťanství jest

spontanní výplod ideí davů. Z kterých asi davů vyšlo Evangelium? Z davů židovských nebo modloslužebných? Vyšlo-li z lidu židovského, jak to, že největší horlitélé zákona mojíšovského byli nejnesmířlivějšími nepřátely Krista? Necht' nám najdou naši odpůrci jeden fakt, jedno slovo, sebenepatrnější náznak, kterým by jim bylo možno dokázati, že Ježíš Kristus čerpal u Židů svou vznešenou nauku. Není-liž naopak zřejmo, že slova božského zakladatele křesťanství byla pokládána za zcela nová, že vzbuzovala úžas, ba ohromení u těch, kdož je slyšeli; právě touto novostí jedni se pohoršovali, a druzí je přijímali s nadšením a obdivem.

Ó slepí lidé! jestli jste kdy četli kázání na hoře, jestli jste upřeli svůj pohled na toto ohniště moudrosti a žhoucí lásky v srdci člo-

věka, který se nebyl učil vědám ani písmům, řekněte nám, kde se nalézaly nauky, jež rozvínoval před zraky svých posluchačů? Byly rozšířeny, řekněte, přímo v lůně lidu. Ale abychom nechali stranou pozorování, jež jsme právě učinili o způsobu, jímž toto učení bylo přijímáno, na jakých základech stavíte svůj podivný paradox? Budete se dovolávati náhodou filosofie té doby? Ale což ji sami znáte? Což sami netvrdíte, že svět ztratil naukovou historii těch dob? A tak vy, kteří nechcete uděliti náboženství čest, aby bylo zro-zeno z filosofie, připouštíte aby vzklíčilo v hlavě davu! Jen si to dobře řekněme, a nikdy toho nezapomeňme, toto náboženství, jež bylo pro jeho největší nepřátele předmětem obdivu nad moudrostí a čistotou jeho učení, není než spontanní výplod idejí, jež kvasily

v lůně davů za doby Tiberia a Heroda. Co jest při tom větší, směšno nebo rouhání?

Až do dneška se myslelo, že údělem davů jest nevědomost, a že při velikých a plodných myšlenkách vždy se vzpomínalo několika vzácných duchů, předurčených k tomu, aby rozšířili na ostatní lidi světlo pravdy. Od nynějška se dovídáme, že tato vyšší světla se nalézají v davech, a že se v nich nalézají nikoliv ve stavu nepořádku a zmatku, ale jako plod, jenž přichází k své zralosti, takže jakmile někdo neobyčejný povstane z lůna množství, tu všechno dluží tomuto množství, všechno, naprosto všechno, co se zdá, že mu zjevuje. Samo sebou se rozumí, že i v očích jeho největších nepřátel křesťanství nebude méně podivuhodné než nejkrásnější systémy filosofie; ale to jest o důvod více, aby se mu při-

soudil týž původ. A vskutku, náboženství není již od té než jakousi filosofií, která se skrývá pod hádankami a symboly; má jen obtíže s tím, které závoje si vybrati a jak si je upravit. Nebylo by pak možno říci, že různé filosofie, jako Sokratova, Platonova, Aristotelova, Baconova, Descartesova, Mallebrancheova, Leibnizova jsou rovněž spontanním výplodem davů? Opravdu, krásné to věci! Bude to třeba též říci o filosofii Kantově, Hegelově, Cousinově a právě tak i o Jouffroyově, a o všech, jež dnes vévodí.

Neprávem tedy byli tolik oslavováni ti, kdož obšťastnili svět vznešenými objevy, nebo kdož mu otevřeli cestu k nejvyšší moudrosti; nač vlastně všechna ta jejich námaha, všechny strasti, jež podstoupili za tímto cílem. Oh! jakým bláznem byl Descartes, že se věnoval tak

veikému přemítání, a jak jeho učitelé špatně rozuměli své věci, když u něho vynášeli od jeho dějství tento sklon k filosofickému přemítání! Nač pak vlastně pomýšlel onen chudák Mallebranche, když na celé dny se uchýloval do hluboké samoty, když zavíral oknice svého pokojíka, aby ho denní světlo nerozptylovalo? Všichni tito duchové, jejich učitelé i jejich žáci byli přesvědčeni, že *počet pošetilých lidí jest jaksi nekonečný*, a že člověk, který chce býti moudrý nebo méně pošetilý, musí se pokud jest v jeho moci, chrániti od vlivů obecného davu, a pod tímto slovem obecného nebo všedního davu rozuměli zvláště ty, kteří nechtějí býti jeho částí, přes zřejmé tituly, jež mají, aby nebyli mateni s davem. Naši dobří předkové nevěděli, že ať už k vytvoření systému filosofie, ať k vynalezení

nějakého náboženství bylo třeba mísiti se s davy, nikoliv pro to, aby byly studovány ve svých chybách a bludech, ve svých vášních, ve svých vrtoších, a tímto vážným zkoumáním vzpruh, jimiž jest pohýbán lidský duch, naučiti se, jak dav v jeho chodu řídit: všechno to my jsme dávno věděli; ale arciť, abychom viděli ideje, jež klíčí mezi nimi, abychom pozorovali rozvoj a pokrok, abychom je přistihli ve chvíli jejich *zralosti*, a těžíce z tohoto kritického okamžiku, abychom je formulovali, abychom je v sobě vtělili, pak abychom je předkládali takto užaslým davům říkajíce jim: Ejhle dar nebes!

Ubohé davy! nebudou míti o tom ani potuchy, že se klanějí modle, vyrobené jejich rukama, že jedí jako maňu, spadnuvší s nebe, plod svého pozemského bydlení; takže aby

nabídl k jejich chválám jejich vlastní ideje, šťastný náš objevitel měl jenom vztáhnouti ruku, aby je utrhl, protože byly *zralé!*

Kdybychom my katolíci byli vyslovili takové nesmysly, kdybychom se odvážili uplatňovati taková tvrzení, tvrzení jak proti historii, tak proti filosofii, odsuzovaná a zavrhaná zdravým smyslem, postrádající jakéhokoliv důkazu, jakéhokoliv základu, jakéhokoliv pravděpodobnosti; kdybychom, nedbajíc všech pravidel jazyka a vrhající se do nejbizarnějších metafor, kdybychom byli *vtělovali* tyto ideje, a to, když dospěly své *zrlosti, dopouštějíc* tak, aby o sebe tloukly nejnesrovnatelnější výrazy, všechny slovníky satiry by nestačily, aby zahrnuly opovržením a posměchem takovou urážku, činěnou jak zdravému smyslu, tak zdravé filosofii. Sudte

tedy, můj ctěný příteli, mezi námi a našimi odpůrci, a nechť každý člověk zdravého rozumu soudí s vámi.

Ze všeho toho jsem usoudil, že není nic chimeričtějšího a pošetilejšího než proroctva jistých soudobých filosofů o blízkém konci křesťanství a o právech filosofie, této filosofie, které se pořád naši nepřátelé dovolávají, kterou nám pořád cpou, aniž ji kdy definují, již nám chtějí odkázati jako jediné dědictví. V tomto smyslu není nic zchytralejšího a pohodlnějšího zároveň jako chování se p. Cousina, takové, jak nám je vysvětlil Pierre Leroux v jedné čísle *Revue indépendante*. Místo to je dosti zajímavé; zasluhuje býti uchováno: »Před několika lety, když hovořel s p. Cousinem o jeho apologii, ne Sokrata, ale soudců Sokratových (podivný paradox, jenž

se zdá býti napsán, aby zahrál pěknou Platonovi a Xenofonovi), vytýkal jsem mu do očí tento čin proti rozumu, na nějž jsem pohlížel jako na zločin urážky jejího veličenstva filosofie. Cousin mi přímo na otázku neodpověděl, ale odvětil mi touto otázkou: Jak dlouho myslíte, že náboženství naší země bude ještě žíti? To sem nepatří, odpověděl jsem mu tehdy; mluvíme o filosofii, o pravdě; nikdy by filosofové nebyli něco dobrého dokázali, kdyby se byli vždy postavili tváří v tvář skutečnosti a tázali se tak, aby věděli, co mají dělati. Podle mého, řekl zase Cousin, myslím, že katolicismus vydrží ještě tak tři sta let; a vydrží-li tři sta let, pak před ním uctivě smeknu, a budu si dále hleděti své filosofie«.

Byla doba, kdy u protestantů panovala manie, ohlašovati pád katolicismu; stanovovo-

vali hodinu této události s takovou přesností, jak mohou hvězdáři předpovídati zatmění slunce nebo přechod komety. Protestanti byli si jisti pravdou těchto předpovědí; také to rozhlašovali do světa s velkým hlukem. Musela však býti nějaká chyba v jejich výpočtu, protože osudná doba přišla, aniž se co změnilo v chodu katolicismu. Tito proroci se ukázali často tak úžasně neopatrnými; stanovovali to na dobu tak blízkou, že nebylo nikterak možno zapomenouti ještě na nešťastné proroctví. Pan Cousin si asi vzpomněl na tato smutná zklamání, a chtěje se vyhnouti podobné nehodě, snad též jako dobrý konservativní politik, vzal průměrnou lhůtu mezi *věky věků*, jež si katolicismus slibuje, a předpověďmi krátké lhůty jeho nepřátel; právě proto zvolil toto šťastné období tří set let. Takto, když za

celý běh nynějšího století, nebo i následujícího, filosofi se budou diviti, že vidí katolicismus stále pevně státi, bude jim arciť za těžko na to se dívati; ale na všechny obtíže toho druhu, na tak dlouhé čekání budou míti k útěše stále jednu odpověď pohotově: Vždyť Cousin to předpověděl: za tři sta let! A když tři sta let uplyne, když katolicismus bude dále trvati plný síly a budoucnosti, proroctví p. Cousina a p. Cousin sám budou pak nadobro zapomenuti.

Ve smyslu morálním jako ve smyslu fyzickém prvním příznakem smrti ať kterékoliv bytosti jestiť to, že se již nerozvíjí, že nic neplodí; blízké vyhasnutí života se čte jistým způsobem v nečinnosti a jalovosti: listí usýchá, květy vadnou a opadávají, plod nepřichází na stromě, který co nevidět odumře; u živočicha

ubývá tepla, schopnosti se otupují, pohyb ochabuje, práce jest liknavá a plodnost přestává. Pozorujte svět intelektuální a morální, a setkáte se v něm s týmiž zjevy. Když některý filosofický systém jest stížen smrtí, ztrácí svou expansivní a propagační sílu; už se nešíří, počet stoupenců se zmenšuje; žádná nová aplikace jeho nauk se již neděje; aplikace již učiněné se zvracejí; všechno pracuje k tomu, aby ztratil důvěru a brzy upadá v zapomnutí. To, že se již kdekdo rozhodl od něho odstoupiti, málokdo si uvědomuje, tato shoda smýšlení o jeho konci často nebývá ani uznávána; jeho vlastní obhájci nepoužívají již výhod, kterých jim skýtal, cizí národové jím pohrdají; není již než neživé tělo, jemuž ode dneška nechybí leč pocty pohřbu. Totéž se děje se všemi institucemi, ať jsou povahy ja-

kékoliv, ať jest jejich důležitost sebevětší. Smrt, která jim hrozí, jest vždy ohlašována neomylnými příznaky. Projděte celou historií, upřete pohled na všechny sociální a politické instituce, jež pro tu neb onu příčinu podlehly hryzení smrti, a uvidíte, že v poslední fázi jejich života podobaly se oněm stavbám na spadnutí, z nichž všichni živí s chvatem prchají ze strachu, aby nebyli pohřbeni pod jejich troskami.

Nic z toho všeho nelze pozorovati v katolicismu. Jest hluboce zakořeněn ve Španělsku, v Portugalsku, v Itálii, ve Francii, v Belgii, v zemích Československých, Rakouských, v Uhrách, u Slovinců, u Charvatů, v různých státech Německa, v Polsku, v Irsku, v Armenii, má rozsáhlé oblasti v Americe, co den nabývá nové půdy v Anglii, ve Spojených Stá-

tech, rozvinuje činnost, které není podobné ve všech missionářských okrscích Východu a Západu, obnovuje a znovu zakládá všude duchovní řády, energicky hájí svá práva a své výboje, hned slavnostními protesty, hned směhlým vzdorováním vzteku pronásledovatelů; obhajujíc své nauky zbraněmi vědy a výmluvnosti v hlavních intelektuálních střediscích světa civilisovaného, majíc v počtu svých učedníků muže, kteří vědomostmi a ctnostmi krácejí v první řadě soudobých znamenitostí; v čem tedy vlastně katolicismus ukázal, že mu hrozí blízká smrt? Kde vidíte na jeho čele známky sešlosti?

Vidím již, milý příteli, co mi hodláte namítnouti, a v případě, že jste si ještě zřetelně námitku tu neuvědomil, považuju za svou povinnost předložit vám ji v plné její síle. Je-li

taková hojnost života, který má katolicismus, ukazuje-li se s tak zjevnými znaky moci a velikosti, proč si naříkati, jak se to bez přestání děje na zla, jimiž Církev jest teď kormoucená? Proč se dovolávati co chvíle oněch dnů slávy, jež viděla v dobách šťastnějších? Na to odpovím, že jsem se nikdy neřomýšlel, že by byl katolicismus nezakoušel za našich dnů nejprudších otřesů, omezil jsem se na to, že jsem řekl, že nic v jeho přítomném stavu nesvědčilo o blízkostech smrti. Nuže, neklamuli se, jsou to přece dvě tvrzení dokonale odlišná: aby se o tom každý přesvědčil, stačí je zblížití a pozorně srovnati. Toto pozorování jest více než dostačující, aby zničilo předvedenou námitku. Nebojím se přes to připojiti, že se vlastně dosti často nynější protivenství Církve upřilišují, jako se zmenšují ráda

ta, jež trpěla v jiných stoletích. Úpadek víry a porušení mravů jsou vyličovány příliš křiklavými barvami, a to nejen od nepřátel náboženství, ale i vlastními jeho obhájci. Tito duchem horlivosti a z popudu svaté bolesti, oni duchem zloby a z tajné radosti, že již již uvidí, jak se sřítí tato starobylá budova, předmět jejich hrůzy, všichni souhlasně přepínali protivenství naší doby: čímž se stalo, že v očích lidí nevědomých nebo málo uvažujících katolicismus, srovnaný s tím, co byl ve stoletích minulých, přestal býti mocným, bohatým, pokojným, nesmírným královstvím, aby se stal jakýmsi bídým hnízdem, obsahujícím sotva několik vzácných obyvatel, obětí to úpadku a hříček anarchie.

Prosím za odpuštění ty, kdož si nasadili do hlav takové myšlenky, ale k útěše těch, kdož

se nebudou rmoutiti, když uvidí v Církvi Ježíše Krista něco jiného, musím bez bázně prohlásiti, že historie nás učí jinak na věc tu se dívati. Nařikají-li si její dívky tak hořce nad protivenstvími, jež se teď Církvi dějí, tu jest to proto, že přítomné zlo jest stále to, jež se nám jeví nejnesnesitelnějším.

Ti, kdož chtějí poněkud pochopiti historii křesťanství a ne příliš se pohoršovati strohými událostmi, jež se nám naskytají na každé stránce, nesmí nikdy ztratiti se zřetele, že náboženství Kristovo jest podstatně náboženstvím utrpení, ponižování a pronásledování, náboženstvím, jehož nejvyšším symbolem a věčným základem jest oběť. Všechno, co se pojí s náboženstvím, nese strašnou pečeť oběti. Předchůdce jest stát, a jeho krvácející hlava, spadnuvší do skvělosti královské hosti.

ny, stává se cenou barbarské rozkoše. Apoštolové zavlažují svou krví různé kraje vesmíru. Po nich se řadí zástup, jehož nikdo by nemohl spočítati, všech jazyků, všech národností, všech stavů, obojího pohlaví a každého věku, jenž podstupuje smrt pro víru, a opět a opět připomíná krvavé tajemství křesťanství. Když vidíte, jak před vašimi zraky množí se odpadliví, jak hemží se to bludy všech tvarů, a jak mnohost těchto moderních bloudících jest zaviněna jejich hmotnými zájmy, lidskou ctí, pýchou a hanebnými vášněmi, vzpomeňte si zrady Jidášovy a zapření svatého Petra.

Naše doba dopřává pravdě i fanatických sekt, i úskočných sofismat; lhostejnost a neřest v ní bují po chuti; ale to vše není-liž opakováním toho, co vidělo každé století od kázání Evangelia? Již v prvním věku se ukazují

Šimon kouzelník, Cerinthes, Menandros, Ebion, Saturnin a mnoho jiných kacířů; v druhém století jsou Gnostikové, Valenciniáni, Orfité, Marcioniti, Montanisté a tolik jiných, jejichž jména historie pečlivě zachovala. V třetím století pozdvihují hlavu bludy Praxeasovy, Sabeliovy, Pavla Samosathenského, Novatovy a Manesovy; a byla to heroická doba, kdy Církev prolévala pro pravdu ručeje své ušlechtilé krve, a jaké to zkoušky, jaké muky od dětí nevděčných a spustlých! Dědictví jejího božského chotě bylo v kusy trháno, byla porušována čistota dogmatu a morálky, stavěli oltář proti oltáři, tělo se stavělo proti tělu, a všude se šířily jako nauka vyšlá z nebe všeho druhu klamy a mamy, všeliký podvod a lež.

Co řekneme o stoletích následujících? Mlu-

ví se mnoho o míru, daném světu Konstantinem, vystavují se v učebnicích na odiv vzácné výhody, jež z něho vzešly. Všechno to jest pravda. Ale nikoliv celá pravda. Zapomíná se na to, že tento mír byl často přerušován a to způsobem nejžalostnějším, že Ježíš Kristus nedopustil nikdy, aby jeho nevěsta zapoměla, že jest tady v zemi cizí, obklopena stále dorážejícími a nemilosrdnými nepřátely, a že jest jí nemožno těšiti se tady tomu blahu a tomu klidu, jež jí jsou slíbeny až ve světě lepším a odměnou za její vítězství. A tak v téže době, kdy kříž byl staven na trůny Cesarů, Církev byla napájena hořkostmi, v nichž jistě s lítostí vzpomínala více než jedenkrát strohostí pronásledování. Kdo by neznal zmatky a spousty, způsobené Donatisty, Meliciány a Luciferiány? Doktoři církví Africké,

Egyptské a Asijské povstávali proti sobě, zápasili urputně mezi sebou, a v jejich svárech rodily se jejich děti s týmiž vášněmi. Jaká kačířstva se tehdy rozpoutala nad křesťanským světem! Toť doba Ariova a Macedoniova.

Ovšem, velmi tvrdý jest za naší doby úkol těch, jež Duch Svatý povolal, aby spravovali Církev Boží; ale úkol biskupů, shromážděných v Nikeji a v Cařihradě nebyl ani méně důležitý, ani méně krušný. Byli tehdy též císaři, kteří chtěli Církev spoutati, a kteří, překračující meze své moci, vměšovali se do církevních věcí a pokoušeli se ujařmiti svědomí. Byl Julián Odpadík, který, aby Církev lépe zničil, chtěl jí vyrvati zároveň vyučování, vzdělávání i svobodu. Byli zkažení spisovatelé, kteří rozšiřovali všude jed svých špatných nauk. Obhájci

nábožnství byli stejně povinni míti vždy zbra-
ně v rukou, bez oddechu bojovati a jaksi se
znásobovati, aby čelili tolika různým nepřá-
telům, kteří se vrhali najednou proti Církvi.
Svatý Athanáš, svatý Cyril, svatý Basil, oba
svatí Řehořové, svatý Epifanes, svatý Ambrož,
svatý Jeroným, svatý Augustin, svatý Jan
Zlatoústý a tolik jiných jmen sotva méně slav-
ných nám praví, jak byl zuřivý a nebezpečný
zápas bludu s pravdou, protože bylo třeba ta-
kových atletů k vítězství Církve.

Po těchto dobách následují vpády barbarů;
a Církev, místo aby našla klid a odpočinek,
jehož tolik potřebovala po tolika trampotách,
ocitá se mezi sveřepostí lidí ze Severu, zpyš-
nělých svými výboji, skoro napořád zamoře-
ných otravou arianismu, a bídným týráním,
jímž ji sužovali císaři Východu, národové v

úpadku a stále se rodící kacířstva. Co to koncilů, co to jednání! Co to papežských rozhodnutí! Jaké množství slavných děl řecké a latinské literatury, pocházejících od mužů vynikajících vědou a svatostí! Jaký ruch, jaké převraty u národů, poddaných Církvi! Co to odražených útoků proti víře! Kde jest tedy ona smyšlená pokojnost, které se dnes tak rádo vzpomíná, ona moc, na niž by se nikdo neodvážil, ona všeobecná převaha, o niž se rádo sní pro Církev v dávných těch dobách, ono moře, tiché a bez mráčku, na němž loďka Petrova by dlouho pokojně plula.

A v tomto zmítání a v těchto bojích Církev přichází do století X. Tato doba nevidí roditi se kacířství ve vlastním smyslu slova, ale vyznačuje se hlubokou nevědomostí, matkou zkaženosti, z které se vždy rodí nejodpornější

bludy. *Aeternam*, bylo možno říci s básníkem, *timuerunt saecula noctem*. Násilnosti panovníků proti Církví berou na sebe ráz, jenž připomínal barbary. Zneužití moci pokouší se ukrýti do sociální organisace. Přicházejí pak vzájemné pŭtky feudálních pánů a odboj lidu proti jejich pánům. Z toho zlíhla se opravdová kacírstva, ale kacírstva praktičtější, loupeživější, sociálnější než ta první. Nepotřebuju vám jmenovati ty, kdo hned mečem, hned perem, hned slovem útočili jak na Církev tak na společnost. Historie těchto bludů a těchto pokusů míší se s historií Evropy. Jenom na to upozorním, že protestantismus, spadající na konec této dlouhé periody, ač by bylo možno pokládati jej za jakousi pohromu, zřídlo nespočetných neštěstí, nebyl nikterak faktem: osamělým a bez předchůdců: byl to starý

nepřítel Církve, přioděvší se podle mody té doby.

Těžkosti, v nichž Církev teď úpí, jsou jistě velmi hluboké a velmi četné; přes to však pochybuji, že se rovnají těm bédám, jimiž byla sužována ve století XIV. Nesnadno duch temnot byl by se mohl projevití příznaky zřetelnějšími ať v bludech, ať v pohromách. Věk XVII. až příliš kráčí ve šlépějích předešlého. A XVIII. století jest nám dosti nedávným, aby bylo třeba se o něm zmiňovati. Stačí připomenouti, že se otvírá zjemnělostmi a sněním jansenismu, a že dospívá k civilní konstituci kněžstva a k ukrutnostem Konventu.

Mým úmyslém nebylo narýsovati ani lehký náčrtek protivenství a pronásledování, jichž Církev vytrpěla ve svém putování věky, abych učinil srovnání se zly, jimiž ji trápí naše doba;

chtěl jsem si jenom tu a tam vypůjčiti některé rysy v historii jejich béd, jež jest zároveň historií jejich triumfů. V mém přesvědčení mělo by to býti dostačující pohnutkou útěchy věřícím, kteří želí s tolikerou hořkostí pohoršení naší doby. Tento prostý pohled měl by jim ukázati, že toto století devatenácté není snad, jak si namlouvají, dobou, v níž Bůh dovoluje, aby kníže temnot řádil ve světě s mocí nejrozsáhlejší. Za sebe uchovávám si o tomto bodě pochybnosti, s nimiž jistě budou souhlasiti všichni, kdo budou čísti letopisy náboženství.

Poukazujíce na to, co se dělo ve století minulém a v první polovině tohoto století devatenáctého, budou nám předkládati, že víra ve Francii velmi oslábla, k tomu pak dodají, že totéž se děje v Portugalsku, ve Španělich a v různých státech Italie; ale na to odpovím,

že víra mnoho půdy získala v Irsku, ve Škotsku a v Anglii, a aniž se budu pouštět do počtu kompenzačního, upozorním na to, že Církev nabyla za našich dnů nesmírnou výhodu tím, že není civilisované země, v níž by se na ni hledělo okem opovržlivým nebo nenávislným. A nechť se mi nedávají za příklad opaku politika v jiných zemích, některá násilnictva Pruska nebo jiné anomalie toho druhu. Věc náboženství se mi zdá krásnější, když se sjednocuje s věcí přemožené národnosti, nebo když má odpůrcem politický rachitism (křivici) a špatnou filosofii.

Většina nevěřících usuzuje na úpadek víry podle toho, co pozorují u osob své společnosti. Nuže, jelikož tyto osoby sdělují obyčejně jejich mínění, uzavírají z toho, že takový jest jistě obecný stav duchů. Stává se v tomto

smyslu, co se vidí skoro vždy při mravech: člověk zkažený vidí všude porušenost; není pro něho ani čestného člověka, ani počestné ženy, ani zachovalého úředníka, ani důvěryhodného obchodníka; v jeho očích lstivost, nemravnost, svůdcovství panují ve všech duších; a pozorujete-li dobře smysl jeho řečí, jeho neřesti jsou toliko výsledkem přesvědčení, v němž se ustálil, že ctnost jest čímsi zcela nemožným. Nemá nedostatek ani šťastných přirozených vloh, ani dobrých přání, ani duševní síly ke konání dobra; ale k čemu, myslí, dělati výjimku v množství? Oběť marného pobíhání, vyumělkovaných způsobů a bezuzdných vášní svých blížních, bude žertvou jeho život, bez kompensace a bez naděje, na oltářích ctnosti, tohoto tajemného božstva, jež již dávno prchlo, aby již nespatriilo tento

svět podměsíčný? Nemám-liž pravdu, milý příteli, že taková jest řeč člověka bez morálky, jenž uchovává ještě dosti intelligence, aby chápal svůj stav? Dělá si filosofii pro sebe, robí ji jako štít, jímž se chrání proti hryzení svého svědomí.

Applikujte na nevěru, co pravíme o porušení mravů, a najdete dokonalou analogii. Nevěřec nevidí opravdu, jak jsme již na to upozornili, než lidi, kteří více nebo méně jsou prosáklí jeho protináboženskými idejemi; vrhá letmý pohled na mínění, jimiž jest obklopen; každý z jeho okolí činí rovněž tak; a pak, hle, dávají dohromady svá vzájemná pozorování v novinách a na schůzích, jakoby je byli nasbírali na opačných stranách světa, po různých zemích, od sebe hodně vzdálených, přijímají je pak jako obecně zdravého

smyslu, a statečně z nich usuzují, že náměty byly dostačující, že indukce jest správná, že všechny hlasy jsou sebrány a že tudíž víra nemá již ani jednoho stoupence na světě, že jest odsouzena a odvržena bez návratu, navždy vyobcována z lidských společností. Jestliže jisté fakty ozývají se proti tomuto závěrku našich filosofů, nebudou tím nijak uvedeni do rozpaků. Ten a ten se arci staví křesťanem; ale to je u něho jen pokrytectví; jiný to dělá jenom z hmotných zájmů; mnozí jsou křesťany jen k vůli matce, k vůli sestrám a bratřím, k vůli pobožné ženě. A ostatní lidé, ti, kteří alespoň myslí, jsou všichni v takovémto názírání zajedno; ode dneška už to jest předmět vně jakékoliv pochyby; víra vymře co nevidět.

S takovýmto ujišťováním sami sebe takto napřed ujistivše, mluví do veřejnosti hlasatelé

pokroku, obyčejně samozvaní učitelé a učitelky, a člověk má co dělati, aby našel svůj koutek a ušel jejich zvučným rozhlasům*). Častokrát jsem je musel vyslechnouti. Ale co jsem slyšel, nikterak mne nepohýbalo k tomu, abych zapomněl, co jsem viděl. Sám za sebe jsem stále bedlivě pozoroval a uvažoval o téže látce, a nemohl jsem opravdu obětovati pošetilým zaujatostem svoje přesvědčení, založené na faktech nejstálejších a nejmakavějších. Často v rozprávkách tohoto rázu odkrýval jsem jiný důvod, proč nepřisouditi příliš důležitosti názorům svého odpůrce; vynasnažil jsem se, abych se s ním přímo nestřetal, dal jsem neznatelně rozprávce jiný směr, jenž mi

---

*) V dobách Balmesových ještě rozhlas nezužil, ale užíváme slova schválně jako podobenství, aby dnešní lidé rozuměli. J. F.

dovoloval viděti zřídla, z nichž tito hlubocí pozorovatelé čerpají obyčejně tak zázračnou znalost světa, obyčejné to jeviště jejich výzkumů, týkajících se nynějšího stavu věření. A brzy jsem vždy zjišťoval, o čem jsem byl konečně předem přesvědčen, že osobnosti a schůze, v nichž takové ideje braly svůj původ, byly bez proměny částí té společnosti, která se zmítá vně vlivů náboženských. Začal jsem pak řeč o jiném druhu společností, o lidech a shromážděních, která veřejně vyznávají křesťanství, i pozoroval jsem, že vůbec nejsem chápán, že můj rozprávěč si s tím nevěděl rady. Obracel jsem jeho pozornost na náboženské hnutí toho neb onoho národu, na některou literární znamenitost, která se zastala náboženství, uváděl jsem některá místa ze slavných děl, pojednávající o tomto předmě-

tu, ale nebylo mi nesnadno vidět, že můj člověk byl málo obeznámen s touto literaturou; a dělali z uctivosti ke mně, jakoby o tom měl nějaký pojem, ač ze skromnosti se tím mnoho nechlubil, byl jsem přsvědčen v hloubce své myšlenky, že mluvil o tom, o čem buď naprosto nevěděl, nebo jen tápal jako po tmě, že ve svých indukcích usuzoval ze zvláštního na obecné, a že pod tímto okázalým a spletitým čabrakem studia a »pozorování« o soudobém věření skrývala se nevědomost a pýcha vlastní prostřednosti.

Ani společnosti, milý příteli, netvoří se jedině z hlavních měst, ani hlavní města netvoří se z jistého počtu družstev a shromáždění, ať jakkoliv skvělých, ať jakkoliv sebevědomých. Třeba nezbytně vznést pohled vně toho, když si chceme učiniti pojem o skutečném stavu

náboženských vyznání. Tady se to nemá tak jako v politickém nebo obchodním hnutí národa. Toto hnutí se uzavírá obyčejně ve velmi těsném kruhu; a abychom ocenili jeho situaci a snahy, stačí nejčastěji, když se postavíme do některého ústředí, kolem nichž se vše točí. Při náboženství věci se dějí zcela jiným způsobem: náboženská víra má nesmírné rozvětvení a odnože, sestupuje do útrob společnosti; jeho vlivu neunikají ani pyšná hlavní města, ani nejchudší vsi. Bylo by to velmi odvážné souditi o něm podle názorů několika spolků s určitými stanovami.

Ale teď už tento list překračuje opravdu slušné meze; zakončím jej ještě tím, že shrnu, co jsem právě rozvinul: pravím že filosofie, jak ji jmenuje tolik moderních škol, jest jednou z četných chimér, o nichž sní lidský

duch; že neřeší žádný problém a nedává nám žádného světla o vážných otázkách, jimiž, jak říká, se zabývá; že její předpovědi o katolicismu jsou v pravém opaku s rozumem a fakty. Co se týká velkých změn, jež v myšlení našich filosofů již již jsou za dveřmi, jsem dosti s nimi zajedno, zajisté však ne v tom smyslu, jak oni tomu rozumějí. Přiznávám bez námahy, že jsme vskutku v době přechodné; ale pochybuji, že by tento přechodný stav byl výlučným stavem naší doby, kloním se naopak k myšlence, že je to obecný znak lidstva. Což, lépe řečeno, není zřejmo, že lidský rod jest stále v pohybu přecházející z jednoho stavu do druhého?

Neurčená zdokonalitelnost, o níž mluví bez ustání filosofové budoucnosti, jest též otázkou, o níž mám své výhrady a uchová-

vám své pochybnosti Stejně se stavím k principu, na němž toto mínění spočívá, a jež slibuje lidstvu v těchto truchlých dnech zkoušek neobmezenou dráhu pokroku a blaha.

Jsem trochu, jak ostatně ve filosofii dovoleno, skeptik, a jakmile slyším nějakou příliš obecnou větu, nenechávám se oslniti ani proslulostí, ani rozhodným a kantorským tónem toho, kdo výrok ten vynáší. Když by to nebylo už z. pouhé snahy po neodvislosti, zkoumám, zda náhodou mistr se neklame. A právě to se mi stává i vzhledem k naší přechodné době, i vzhledem k nepřetržitému pokroku lidstva, i vzhledem konečně k těm sociálním přeměnám, jež nám předpovídají. O tom vám něco povím později. Tentokrát již nemohu, není na to čas, a též se bojím, abych vás neunavoval.

KURS padesátýtřetí

v srpnu léta Páně 1946.

Přeložil † Josef Florian a vlastním nákladem vydal Josef Florian ve Staré Říši na Moravě. Vytiskli knihtiskaři V. Vokolek a syn v Pardubicích.

DEO GRATIAS!